

تاریخ

تبریز / آذربایجان شرقی

سحر فکریار

عکس‌ها: میثا نوعی

تبریز را گذرگاه تاریخ می‌خوانند. شهری که هر دریچه کوچک و سعتی بی‌انتها از کشاکش زمان‌های دور گذشته را در خاطره خود حک کرده است. هنوز در کوچه‌های این شهر که راه می‌روی، از چرنداب و امیرخیز و مارالان گرفته تا دامنه‌های عینالی و سرخی بی‌پایان سرخاب، صدای سم بر زمین کوفتن مرکب دلاورانی می‌پیچد که جان را توشه ساختند و در راه آزادی سینه را سپر سرب داغ ساختند.

هنوز هم لایه‌لای حافظه تصاویر تبریز، گرمای وجود شمس، اسلیمی‌های روییده بر خاطره کمال الدین بهزاد، قطار فشنگ باقرخان، گل ارکیده خفته در دستان ستارخان، عینک گرد ثقه‌الاسلام، هزارتوهای خانه علی موسیو، شیشه اسب سرکش امیرنظام گروسی، گره روسری پروین، قلم‌نی و دوات شهریار، لبخند آرام آقا مهدی باکری، صدای خنده‌های پیچیده در مدرسه‌های غلامرضا مردانی آذر و ده‌ها تصویر باشکوه و به یادماندنی دیگر خودنمایی می‌کنند.

ولی در بین تمام این میراث ماندگار بنایی پرشکوه، با صلابت و اقتدار در مرکزی‌ترین نقطه تبریز رخ‌نمایی می‌کند. بنایی که از آن با عنوان بلندترین سازه آجری جهان نام می‌برند. بله، اینجا ارگ علیشاه است.

• در آن مسجد انواع تکلفات به تقدیم رسانیده‌اند

ارگ علیشاه تبریز و بنای شکوهمند آن بازمانده مسجدی است که در فاصله سال‌های ۷۱۶ تا ۷۲۴ هجری قمری به همت تاج‌الدین علیشاه جیلان تبریزی، وزیر اولجایتو و بهادر خان ساخته شد. قسمت جنوبی این مسجد دارای طاق بزرگی بود که مورخان نوشته‌اند به علت فرونشستن بنیان و تعجیل در اتمام آن، طاق مذکور شکسته و فرو ریخته است.

«حمدالله مستوفی» جغرافیدان و مورخ قرن هفتم، در «نزهت‌القلوب» اشاره می‌کند: «وزیر خواجه تاج‌الدین علیشاه جیلانی (فامنینی) در تبریز و در خارج محله نارمیان، مسجد جامع بزرگی ساخته که صحنش ۲۰۰ گز در ۲۰۰ گز و در صفحه‌ای بزرگ از ایوان کسری به مداین بزرگ‌تر، اما چون در عمارتش تعجیل کردند، فروآمد و در آن مسجد انواع تکلفات به تقدیم رسانیده‌اند و سنگ مرمر بی‌مقیاس در او به کار برده و شرح آن را زمان بسیار باید».

«ژان شاردن» جهانگرد فرانسوی در کتاب سفرنامه خود می‌نویسد: «تعداد مساجد تبریز ۲۵۰ است... مسجد علیشاه تقریباً بالتمام مخروبه و منهدم شده‌است. قسمت‌های سفلی که به گزاردن نماز افراد مردم اختصاص دارد

و مناره آن را که بسیار رفیع و بلند است، مرمت کرده‌اند. هنگام ورود از ایوان نخستین اثری که از تبریز مشاهده می‌شود، همین مناره است. ۴۰۰ سال می‌شود که این مسجد را خواجه علیشاه بنا کرده‌است. مشارالیه صدراعظم غازان خان شاهنشاه ایران که مقر سلطنتش تبریز بود و در همان‌جا نیز به خاک سپرده شده بوده‌است. هنوز هم مقبره وی در یک منار مخروبه عظیمی که به نام او، منار «غازان خان» نامیده می‌شود، مشهود است».

ارگ علیشاه حالا یکی از بلندترین و قدیمی‌ترین دیوارهای تاریخی ایران و از جمله مهم‌ترین جاذبه‌های دیدنی شهر تبریز است. با توجه به نوشته‌ها و یادداشت‌های تاریخ‌نگاران و جهانگردان تاریخی، ارگ علیشاه تنها بنای مرتفع شهر تبریز است که حتی از دوردست قابل دیدن بوده است.

• اثر استاد فلکی تبریزی به شیوه آذربایجانی

ارگ علیشاه تبریز که مجموعه‌ای بی‌نظیر از نظر معماری محسوب می‌شود، ابتدا به صورت مسجد عظیمی ساخته شده بود که در اثر گذر زمان و زمین‌لرزه‌های بسیاری که در تبریز رخ داده، همچنین جنگ‌ها تا حدود زیادی تخریب شده است. در حال حاضر، تنها بخشی از این بنا به صورت یک دیوار مرتفع باقی مانده است که به نام ارگ علیشاه خوانده می‌شود.

ارگ علیشاه تبریز یکی از شاهکارهای هنر معماری ایران هم محسوب می‌شود که عظمت و شکوه آن در هنر معماری ایران و به عنوان نمونه‌ای از بنای اسلامی، کم‌نظیر است. سبک معماری ارگ علیشاه شیوه آذری، سبکی در معماری ایرانی پس از اسلام است که به آذربایجان منسوب بوده و معمار آن استاد فلکی تبریزی است. شیوه آذربایجانی، سبک مغول یا ایرانی-مغول نیز نامیده می‌شود.

در ساخت این بنا، ساروج و مصالح ساختمانی بادوام استفاده شده که در دوره حکومت ایلخانان رواج یافت. ارگ علیشاه تبریز مانند سایر آثار تاریخی از زلزله ویرانگر قرن دهم این شهر در امان نمانده و بخش بزرگی از مجموعه ارگ در اثر

بلندترین سازه آجری، همچنان نماد تبریز و مردم مقاوم آن است

ارگی به شیوه آذربایجانی

